

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
катедра країнознавства та туризму

Варшавський університет
катедра україністики

Підляський науковий інститут

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
катедра географії та менеджменту туризму

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
катедра туристичного бізнесу та країнознавства

Волинський національний університет імені Лесі Українки
катедра туризму та готельного господарства

Луцький національний технічний університет
катедра туризму та готельно-ресторанної справи

Ужгородський національний університет
катедра туризму

Київський національний лінгвістичний університет
катедра психології і туризму

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**
катедра географії

Інститут досліджень діаспори

САКРАЛЬНЕ ТА ТУРИЗМ

*Матеріали
міжнародньої науково-практичної конференції
Київ, 28 квітня 2023 р.*

УДК 338.48-6:2](477)(082)

Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) – К.:ТОВ «Геопринт»,2023. – 325 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
протокол № 10 від 21 квітня 2023 р.*

Рецензенти:

Людмила Филипович

докторка філософських наук, професорка
Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України

Володимир Антоненко

доктор географічних наук, професор
Київський університет культури

Видання здійснено коштом добродія Івана Гуленка (Житомир)

ISBN 978-617-674-061-2

Збірка матеріалів міжнародної науково-практичної конференції містить його програму та результати студювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання науковості та практичності сакрального, конфесійності сакрального, сакральності українського зарубіжжя, культових споруд в туризмі, релігійного та паломницького туризму в Україні та світі, втрат релігійного та паломницького туризму через воєнні дії та їхні наслідки (вітчизняний і зарубіжний досвід), ризик-менеджменту в релігійному та паломницькому туризмі, релігійного та паломницького туризму як навчальної дисципліни в закладах вищої освіти України та зарубіжжя, ролі PR, реклами та інновацій в організації паломницьких і релігійних турів, етнокзогенного потенціалу паломницького та релігійного туризму, фактору сакральності в гуманітарному проєкті «Місця пам'яті на мапі України».

© Винниченко І., упорядкування, 2023

Рада конференції:

Бугров Володимир – професор, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Купріянович Григорій – директор Підляського наукового інституту

Петришин Роман – професор, ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кагановська Тетяна – професорка, ректорка Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Цьось Анатолій – професор, ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки

Вахович Ірина – професорка, ректорка Луцького національного технічного університету

Смоланка Володимир – професор, ректор Ужгородського національного університету

Васько Роман – професор, ректор Київського національного лінгвістичного університету

Лазаренко Наталія – професорка, ректорка Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Оргкомітет конференції:

Любіцева Ольга – професорка, завідувачка кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка

Якубовська-Кравчик Катажина – PhD, в.о. завідувачки кафедри україністики Варшавського університету

Гаврилюк Юрій – заступник директора Підляського наукового інституту

Король Олександр – професор, завідувач кафедри географії та менеджменту туризму ЧНУ імені Юрія Федьковича

Парфіненко Анатолій – доцент, завідувач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства ХНУ імені В.Н.Каразіна

Ільїн Леонід – професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства ВНУ імені Лесі Українки

Матвійчук Людмила – професорка, завідувачка кафедри туризму та готельно-ресторанної справи ЛНТУ

Машика Ганна – професорка, завідувачка кафедри туризму УжНУ

Денисик Григорій – професор, завідувач кафедри географії Вінницького ДПУ імені Михайла Коцюбинського

Васильчук Володимир – професор, керівник секції туризму кафедри психології і туризму КНЛУ

Винниченко Ігор – доцент кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, директор Інституту досліджень діаспори

Гринюк Діана – асистентка катедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, відповідальна секретарка

Гетьман В. Трахтемирів – духовний центр екотуризму України.....	61
Смирнов І., Любіцева О., Винниченко І. Растамани: релігія, музика, туризм.....	64
Заїка Н. Сакральне значення, зміст та наповнення українського рушника.....	69
Авраменко С. Ікони Василя Корнійовича Руденка в фондovій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».....	72
Смирнов І., Любіцева О., Гринюк Д. Стіна плачу: туристичний магніт Ізраїлю.....	75
Яременко О., Ремезова О. «Місця сили» як елемент сакрального ландшафту.....	80
Ремезова О., Комлєв О. «Бурштинові шляхи» в контексті сакрального ландшафту.....	83
Лугова О. Скульптор Іоан Пфістер – один із творців мистецького оздоблення Троїцького замкового костелу у Бережанах.....	86
Донець А., Ярова Н. Скельно-печерний монастирський комплекс XII-XVIII ст. у с.Маліївці як зразок унікального поєднання сакральної архітектури і ландшафтного мистецтва.....	89
Лисак І. Тенденції сучасної сакральної архітектури.....	92
Комлєва М. «Сакральне» в об'єктах геотуризму України.....	94
Борняк У., Шеремета О. Геологічні пам'ятки Львівщини як складова релігійного туризму.....	97

Конфесійність сакрального: регіональні особливості

Мойсей С., Смирнов І. Географічні реалії в Біблії: туристичний аспект.....	100
Любіцева О., Смирнов І., Гринюк Д. Аміші – американські та українські «старовіри»: порівняння використання туристичного потенціалу.....	105
Потішна І., Гавришок Б. Геопросторова характеристика поширення конфесій у Тернопільській області.....	110
Цуй Д., Смирнов І. Вуду – релігія оживших мерців (чи треба боятися туристам).....	113

Сакральність українського зарубіжжя

Ключівський Ю. Сакральність українських пам'яток у Чеській Республіці.....	119
--	-----

Рис.2. Фрагмент з життя українських амішів [3]

1. Аміші. URL: <https://uk.wikipedia.org/>
2. Давіде І. Оплот «старого світу» // Таємниці ХХ століття. - №24. – 2016. – С. 22-23.
3. Снітовський О. Українські аміші: життя поза часом. URL: www.ukrinform.ua/
4. На Тернопільщині є “столиця” амішів: як живеться поза цивілізацією. URL: www.0352.ua/

Потішна Ірина, Гавришок Богдан

ГЕОПРОСТОРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОШИРЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ КОНФЕСІЙ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Проблема релігійного життя в українському суспільстві протягом останніх років стає все більш популярною. Її коментують як науковці в сфері суспільних наук, так і журналісти та просто публічні особи. Спеціаліст в галузі соціології релігії професор Хосе Казанова в одному із інтерв'ю [1] досить точно окреслив: «Україна – унікальна держава в Європі, яка не відповідає моделі, де домінує одна релігія, а інші менші деномінації толерують. ... існує багато різних деномінацій, і жодна з них не є панівною». Сучасна Україна – багатоконфесійна держава, в якій співіснують громади Православної церкви України (ПЦУ), Української православної церкви (УПЦ (МП)), Української греко-католицької церкви (УГКЦ), Римо-католицької церкви (РКЦ), різні деномінації протестантизму, а також мусульманські та іудейські релігійні громади. Формування такого різноманіття було спричинене історично-географічними особливостями розвитку території держави та окремих її регіонів.

Метою нашого дослідження є характеристика просторового поширення релігійних громад різної конфесійної приналежності на території Тернопільської області.

Дослідженнями у сфері географії релігії в Україні займались низка науковців. Зокрема, регіональні особливості релігійної ситуації в Україні станом на 2009 рік проаналізовані у роботі О. Любіцевої [2]. Досить детальний аналіз конфесійної приналежності релігійних громад в розрізі 17 адміністративних

районів Тернопільської області провів І. Костащук [3]. Ним зроблені висновки про формування релігійного простору області на прикладі Галичини і Волині. Проте і релігійна, і адміністративно-територіальна ситуація із 2017 року в області зазнала суттєвих змін. У 2020 році було завершено реформу децентралізації, що призвело до формування в межах Тернопільської області 55 територіальних громад, об'єднаних у 3 великих райони: Кременецький, Чортківський і Тернопільський. Із 2019 року триває процес поступово переходу громад із УПЦ (МП) у новоутворену ПЦУ та ліквідації «громад» УПЦ (МП), зареєстрованих у 90-тих, які ніколи не мали храмів і прихожан. У зв'язку із такими змінами, вважаємо актуальним географічне дослідження сучасної релігійно-конфесійної ситуації в Тернопільській області.

Нами опрацьовано статистичні матеріали Тернопільського департаменту культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації про мережу релігійних громад Тернопільської області [4].

Досліджуваний регіон вирізняється домінуванням віруючого населення, що належить до однієї із християнських конфесій (підпросторів за І. Костащуком [3]). Поширення ісламу в області є явищем дуже новим, що обмежується м. Тернопіль і пов'язане із студентами-іноземцями. На початку минулого століття значне поширення мав іудаїзм. Єврейські пам'ятки залишаються невід'ємною частиною культурного ландшафту містечок. Проте голокост, організований нацистами, та радянська окупація знищили носіїв цієї культури і нині збереглись малочисельні громади у Чорткові та Тернополі.

Станом на 2022 рік було зареєстровано 1770 релігійних громад, що належать до 21 релігійних напрямів та течій. Найчисленнішим християнським напрямком у Тернопільській області є католицизм. До нього належать 900 релігійних громад регіону, тобто 51 % від загальної кількості. Цей напрям є внутрішньо неоднорідним і представлений греко-католиками (808 громад) та римо-католиками (92 громади). Обидві конфесії були фактично знищені в радянський період і заново відроджувались в незалежній Україні. На сьогодні територіальна структура греко-католиків добре розвинена. Парафії північної та центральної частини області належать до Тернопільсько-Зборівської архієпархії, а південної – до Буцацької єпархії. На Волині (Кременецький район) парафій дуже мало. Причина цього – входження Волині до складу Російської імперії після поділів Речі Посполитої і заборона на цих теренах унійної церкви у середині XIX ст.

Римо-католицькі громади дуже малочисельні. Територія дослідження розділена між Чортківським, Тернопільським та Галицьким деканатами

Львівської архієпископії. При тому більшість парафій зосереджені у південній частині області (51), тоді як у Кременецькому районі їх лише 2.

Другим, за чисельністю релігійних громад, напрямом християнства є православ'я. Загалом це 678 громад (38 %), які належать до православної церкви України (ПЦУ) (588) та української православної церкви (УПЦ (МП)) (90). Ця конфесія надзвичайно динамічно змінюється протягом останніх років. До 2019 року в області діяли громади Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), та УПЦ (МП). Із 1997 року до 2019 р спостерігалось поступове зростання кількості парафій першої з них і скорочення двох останніх.

На формування нинішньої статистичної картини вплинули декілька факторів: у грудні 2018 р внаслідок об'єднавчого собору утворилась ПЦУ, яка у січні 2019 отримала Томос від Вселенського патріарха; у лютому 2022 розпочалось російське повномасштабне вторгнення в Україну. Хоча перші переходи парафій із УПЦ (МП) до УПЦ КП фіксуються із 2014 року. Так за 2 роки (із січня 2014 р. до грудня 2015 р.) кількість парафій УПЦ КП збільшилась із 310 до 340, а УПЦ (МП) зменшилось з 124 до 118. Більшість парафій УПЦ (МП) зосереджені на території Кременецького району і чітко пов'язані з історико-географічним регіоном Волині. Головним центром цієї організації є Почаївська Лавра. Важливе значення мають також культові споруди м. Кременець. Поодинокі парафії УПЦ (МП) на півдні і в центрі області протягом 2022 р. переважно перейшли у ПЦУ (наприклад с. Стінка). А деякі (наприклад, на території Підволочиської та Скалатської громад) були просто ліквідовані, адже ніколи не мали ані храмів, ані прихожан.

Третім за поширеністю в області напрямком християнства є протестантизм. Загалом, це 192 зареєстровані релігійні організації (11%). Проте вони не становлять якогось єдиного напрямку. В регіоні представлені п'ятидесятники, баптисти, адвентисти, свідки Єгови, лютерани та інші. Кількість церковних громад протестантського напрямку активно зростала наприкінці 90-тих, а з 2014 практично стабілізувалась. У територіальному поширенні протестантизму в області спостерігаємо чітку приуроченість до Кременецького району. Пояснення цього можна шукати як у традиціях часів Речі Посполитої, так і в духовних пошуках колишніх прихожан УПЦ (МП), які розчарувались у православ'ї. Ще одним осередком протестантських організацій є найбільше місто регіону – Тернопіль.

З 1997 року до сьогодні загальна кількість релігійних громад зростає на 291 організацію. При тому, цей приріст забезпечений переважно формуванням парафій УГКЦ та ПЦУ. В меншій мірі протестантських течій християн віри

Євангельської та баптистів. Найбільшою конфесією в області є УГКЦ. Її парафії поширені переважно в межах Тернопільського та Чортківського району. Громади УПЦ (МП) та протестантів тяжіють до Кременецького району. ПЦУ має парафії по всій території області. Більшість релігійних конфліктів пов'язані з переходами парафій УПЦ (МП) до ПУЦ у Кременецькому районі.

1. *Щур М.* Шість тез, які змусять українців по-новому подивитися на своє релігійне життя. URL: www.radiosvoboda.org/a/religijna-sytuatsija-v-ukrajini/31253931.html.
2. *Любіцева О.О.* Релігійна ситуація в Україні та її регіональні особливості // Український географічний журнал. – 2009. – С. 28-32.
3. *Костацук І.* Конфесійний простір Тернопільської області: суспільно-географічні аспекти // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія, 2017. – Вип. 2. – С. 51-60. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/9111>
4. Матеріали Департаменту культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації.

Цуй Джибо, Смирнов Ігор

ВУДУ – РЕЛІГІЯ ОЖИВШИХ МЕРЦІВ (ЧИ ТРЕБА БОЯТИСЯ ТУРИСТАМ)

У нашій уяві релігія *вуду* тісно пов'язана із зловісними чаклунами, які проколюють голками ляльок, що символізують ворогів, позбавляючи їх тим самим здоров'я, а можливо і життя. З літератури і кіно ми також знаємо, що чаклуни *вуду* здатні створювати *зомбі* і командувати ними. Однак, зводити ці вірування лише до чорної магії буде геть неправильно. У *вуду* стародавні африканські міфи тісно переплелися з християнським світоглядом – і, як результат, народилась релігія, що направлена, першою чергою, на зцілення душі та тіла. Корені культу *вуду* сягають Західної Африки, звідки до країн Америки завозили чорношкірих рабів. Як результат, нині існує три основних типи цієї релігії, які відрізняються своїми ритуалами, що виникли під впливом іншого культурного середовища [1]. Перший, найдавніший тип нині спостерігається у тій же Західній Африці, зокрема його сповідують багато племен у таких країнах, як Гана, Бенін, Того, Нігерія, Конго, при цьому в Того і Беніні це - офіційна релігія. Тут вірування, яких дотримуються близько 30 млн осіб, є традиційними і залишились практично такими ж, як і багато століть тому. Другий тип *вуду* Луїзіанський – його прибічники живуть у штаті Луїзіана (м.Новий Орлеан) та на південному сході США, де історично релігія темношкірих невільників із Західної Африки дістала змін під впливом їхніх бувших господарів – іспанських та французьких переселенців. Третій тип *вудуїзму* існує в Гаїті (де він є